

ВПЛИВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ НА ФЕРМЕРСЬКІ ГОСПОДАРСТВА ТА ВСЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ГАЛУЗЬ

THE IMPACT OF THE WAR IN UKRAINE ON FARMS AND THE ENTIRE AGRICULTURAL INDUSTRY

Мельник О.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри адміністративного права
інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін
Київський університет інтелектуальної власності і права

Биков І.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри адміністративного права
інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін
Київський університет інтелектуальної власності і права

Христинченко Н.П., д.ю.н., професор,
професор кафедри адміністративного права
інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін
Київський університет інтелектуальної власності і права

У статті нами проаналізовано вплив війни, що розпочалася у лютому 2022 року, на аграрний сектор України та визначено ключову роль державного управління у процесі його відновлення. Збройна агресія спричинила комплекс системних викликів: руйнування аграрної інфраструктури, мінування значних площ сільськогосподарських угідь, порушення логістичних ланцюгів постачання, втрату трудових ресурсів та зниження експортного потенціалу. Ці фактори мають тривалий і глибокий вплив на всі етапи аграрної діяльності – від виробництва і зберігання продукції до транспортування та реалізації. Особливу увагу приділено проблемі мінування сільськогосподарських земель, що створює безпосередню загрозу життю працівників галузі та перешкоджає її ефективному функціонуванню.

Розглянуто державні механізми підтримки фермерських господарств у воєнний період, зокрема фінансові програми допомоги, пільгове кредитування, відновлення інфраструктури, забезпечення доступу до ресурсів (паливного, добрив, насіння), а також заходи зі стимулювання експорту української аграрної продукції.

Доведено, що для забезпечення сталого відновлення аграрного сектору необхідним є впровадження інноваційних технологій: точного землеробства, автоматизації виробничих процесів і цифрових систем управління фермерськими господарствами. Використання цих технологій сприятиме раціональному використанню ресурсів, зниженню виробничих витрат, підвищенню врожайності та створенню передумов для швидкої відбудови аграрної інфраструктури, зокрема в регіонах, які зазнали значних воєнних руйнувань.

Ключові слова: Аграрний сектор, аграрна продукція, війна в Україні, сільське господарство, сільськогосподарські угіддя, фермерські господарства, адміністративно-правове забезпечення у сфері сільського господарства, адміністративно-правове забезпечення використання земель фермерських господарств.

In the article, we analyzed the impact of the war that began in February 2022 on the agricultural sector of Ukraine and identified the key role of public administration in the process of its restoration.

Armed aggression caused a complex of systemic challenges: the destruction of agricultural infrastructure, mining of significant areas of agricultural land, disruption of logistical supply chains, loss of labor resources, and a decrease in export potential. These factors have a long-term and profound impact on all stages of agricultural activity – from production and storage of products to transportation and sales.

Particular attention is paid to the problem of mining of agricultural land, which poses a direct threat to the lives of industry workers and impedes its effective functioning. State mechanisms for supporting farms during the war period are considered, in particular, financial assistance programs, preferential lending, infrastructure restoration, ensuring access to resources (fuel, fertilizers, seeds), as well as measures to stimulate the export of Ukrainian agricultural products.

It has been proven that to ensure sustainable recovery of the agricultural sector, it is necessary to introduce innovative technologies: precision agriculture, automation of production processes and digital farm management systems. The use of these technologies will contribute to the rational use of resources, reduce production costs, increase yields and create the prerequisites for faster reconstruction of agricultural infrastructure, in particular in regions that have suffered significant war damage.

Key words: Agricultural sector, agricultural products, war in Ukraine, agriculture, agricultural lands, farms, administrative and legal support in the field of agriculture, administrative and legal support for the use of farm lands.

Постановка проблеми. Війна в Україні значно вплинула на сільськогосподарську галузь та фермерські господарства, спричиняючи скорочення посівних площ, пошкодження інфраструктури, зростання цін на ресурси та проблеми з експортом продукції. Зниження доходів, збільшення боргів та порушення логістики стали основними викликами для фермерів.

Через бойові дії та окупацію територій відбулося значне зменшення посівних площ. Зруйновані або пошкоджені виробничі будівлі, техніка, споруди та об'єкти інфраструктури, що ускладнює виробництво та логістику. Збільшення вартості пального, добрив, насіння та інших ресурсів, необхідних для сільськогосподарського виробництва, призводить до зростання собівартості продукції. Блокада чорноморських портів та перебої з логістикою ускладнюють

експорт української сільськогосподарської продукції, що негативно впливає на економіку країни та доходи фермерів. Зруйновано та суттєво пошкоджено значну кількість сільськогосподарських і переробних підприємств.

Скоротилися площі вирощування культур та обсяги виробництва продукції. Внаслідок окупації окремих територій загальна площа сільськогосподарських угідь тимчасово скоротилася більш ніж на 20%. Багато фермерів повідомили про значне зниження доходів через проблеми з продажем продукції, зростання витрат та інші негативні наслідки війни. З метою підтримки виробництва фермери змушені брати кредити, що призводить до збільшення їх боргового навантаження.

Щодо критичного аналізу наукових праць, зокрема Б. Булик, В. Голобородько, І. Клімов, І. Костенко, К. Куче-

рява, Т. Мурована, М. Негрей, І. Северина, Н. Скопенко, А. Тараненко, Д. Халізів, І. Хмарська та інші, підкреслюють важливість комплексного підходу до відновлення аграрної галузі, що включає матеріальну допомогу, стратегічне планування та інновації.

Мета статті полягає у дослідженні та висвітленні окремих проблемних питань впливу війни на аграрний сектор України, сільськогосподарську галузь, фермерські господарства та роль державного управління у вирішенні викликів, з якими стикається галузь, для забезпечення її стійкого розвитку та конкурентоспроможності в майбутньому.

Виклад основного матеріалу. Фермерські господарства є невід'ємною складовою аграрного сектору України, який відіграє ключову роль у формуванні продовольчої безпеки держави, розвитку сільських територій та забезпеченні зайнятості сільського населення.

З огляду на сучасні виклики, спричинені війною, питання функціонування фермерських господарств набуло не лише економічного, а й суспільно-політичного значення.

Закон України «Про фермерське господарство» визначає фермерське господарство як форму підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку [1]. Такий суб'єкт господарювання поєднує у собі функції виробника, роботодавця, управлінця і соціального стабілізатора у сільській місцевості.

В умовах воєнного стану діяльність фермерських господарств істотно ускладнилася через знищення інфраструктури, мінування полів, тимчасову окупацію територій, порушення транспортних і логістичних зв'язків. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, близько 25 % сільськогосподарських земель на початок 2023 року залишалися забрудненими або замінованими, що унеможливило повноцінне ведення господарства [2].

Крім того, військова агресія спричинила суттєвий дефіцит робочої сили. Значна частина працівників мобілізована до лав Збройних Сил України, а чимало осіб були змушені евакуюватися. Ці обставини поставили перед державою завдання формування нової моделі підтримки аграрного виробництва, яка має враховувати безпековий фактор і водночас зберігати соціально-економічний потенціал села.

Адміністративно-правове регулювання діяльності фермерських господарств ґрунтується на принципах законності, рівності суб'єктів господарювання перед законом, пріоритету державних інтересів і збалансованості соціально-економічного розвитку. Основу правового статусу фермерів складають норми Конституції України, Земельного кодексу, Цивільного кодексу, а також спеціальних законів у сфері аграрного виробництва [3].

Законодавчо закріплено, що держава забезпечує фермерським господарствам пріоритет у доступі до земель сільськогосподарського призначення, сприяє їх кредитуванню, наданню податкових пільг та інформаційній підтримці. Разом з тим, у практичній площині реалізація цих положень залишається недостатньо ефективною через фрагментарність нормативно-правової бази, складність адміністративних процедур і нестачу фінансових ресурсів.

Державна політика у сфері підтримки фермерства в умовах війни повинна бути спрямована на створення сприятливих організаційно-правових умов для стабілізації виробництва. Пріоритетними напрямками мають стати: забезпечення фермерів доступом до пільгового кредитування та грантових програм; розвиток кооперації між малими та середніми виробниками; спрощення адміністративних процедур під час отримання земельних діля-

нок і реєстрації господарств; формування системи компенсації за зруйновані або пошкоджені об'єкти аграрної інфраструктури [4].

Важливим завданням держави є також удосконалення механізмів правового захисту прав фермерів на майно, землю та відшкодування збитків, завданих бойовими діями. У цьому контексті особливого значення набуває діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування щодо документування втрат, організації оцінки шкоди й ініціювання компенсаційних програм за участю міжнародних партнерів [5].

Серед основних проблем сучасного адміністративно-правового забезпечення функціонування фермерських господарств можна виокремити: недосконалість нормативної бази щодо оренди та використання земель сільськогосподарського призначення; відсутність єдиного підходу до визначення критеріїв підтримки малих фермерських господарств; надмірну зарегульованість процесів отримання державних дотацій і кредитів; недостатню координацію між центральними органами виконавчої влади у сфері аграрної політики [6].

Для подолання цих проблем доцільно вдосконалити систему адміністративного контролю за реалізацією державних програм підтримки фермерів, посилити аналітичну складову державного управління, запровадити цифрові інструменти обліку, моніторингу та звітності.

Значну увагу слід приділити створенню ефективної системи консультативної підтримки фермерів. В умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення держава має забезпечити доступ до освітніх програм, правових консультацій і аграрних інновацій, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних виробників.

Розвиток фермерських господарств значною мірою залежить від ефективності органів місцевого самоврядування, які виступають ключовою ланкою реалізації державної аграрної політики на місцях. Саме громади мають створювати сприятливі умови для залучення інвестицій, підтримки кооперативних ініціатив і розвитку локальної інфраструктури [7].

Посилення адміністративно-правової спроможності територіальних громад сприятиме не лише економічному відродженню сільських територій, але й зміцненню соціальної стабільності. Для цього важливо забезпечити прозорість прийняття рішень, публічність процедур виділення земель і надання державної підтримки.

Після завершення воєнних дій основною метою державної політики у сфері аграрного виробництва має стати не просто відновлення довоєнного рівня виробництва, а формування нової моделі сталого сільського розвитку. Вона повинна базуватися на інноваційних технологіях, екологічній відповідальності, цифровізації управлінських процесів і розширенні можливостей експорту аграрної продукції [8].

З цією метою слід оновити Стратегію розвитку аграрного сектору, включивши окремий розділ, присвячений реабілітації фермерських господарств у поствоєнний період. Розвиток державно-приватного партнерства, залучення міжнародної технічної допомоги та інвестицій є необхідними умовами для сталого економічного зростання.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що війна в Україні створила безпрецедентні виклики для аграрного сектору, зокрема для фермерських господарств, які зазнали як матеріальних, так і організаційних втрат. Знищення виробничої та транспортної інфраструктури, мінування земель, порушення логістичних ланцюгів і нестача трудових ресурсів призвели до суттєвого зниження ефективності сільськогосподарського виробництва та експорту. Водночас саме фермерські господарства залишаються основою продовольчої безпеки та відновлення сільських територій.

Аналіз адміністративно-правових засад регулювання аграрної діяльності засвідчує необхідність їх подальшого вдосконалення. Потребує реформування система державної підтримки фермерських господарств, зокрема механізми надання фінансових пільг, доступу до земельних ресурсів, відшкодування збитків і компенсацій. Важливим напрямом державної політики має стати впровадження електронних сервісів і цифрових платформ для моніторингу стану сільськогосподарських угідь, обліку збитків та ефективного розподілу бюджетної допомоги.

Післявоєнне відновлення сільського господарства повинно базуватися на принципах сталого розвитку, європейських підходах до організації ринку землі, раціонального природокористування та енергоефективності. Важливою умовою є впровадження інноваційних технологій – точного землеробства, автоматизованих систем управління виробни-

цтвом і цифрових інструментів для прийняття управлінських рішень. Залучення міжнародної технічної допомоги, розвиток партнерства між державою та приватним сектором, активізація місцевих громад сприятимуть формуванню сучасної моделі аграрної політики, зорієнтованої на відновлення фермерства як основи економічного відродження України.

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що стратегічним завданням державної аграрної політики є забезпечення повоєнної реконструкції аграрного сектору шляхом модернізації його інституційної структури, гармонізації законодавства з нормами Європейського Союзу, розширення можливостей для малих і середніх фермерських господарств. Такий підхід створить передумови для формування конкурентоспроможного, технологічно оновленого та соціально відповідального аграрного виробництва в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булик О. Б. Стратегія відновлення економіки України після війни. Економіка та суспільство. Вип. № 48. 2023. с. 8. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2240>
2. Мурована Т. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. Економіка та суспільство. Вип. № 47. 2023. с. 8. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2144/2073>
3. Негрей М. В., Тараненко А. А., Костенко І. С. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. Економіка та суспільство. Вип. № 40. 2022. с. 9. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1474>
4. Скопенко Н. С., Северина І. В., Голобородько В. П. Інструменти та стратегії розвитку українських підприємств в умовах викликів війни. Інвестиції: практика та досвід. Вип. № 6. 2024. С. 57-64. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/3261/3297>
5. Стратегічний менеджмент агропродовольчої сфери в умовах глобалізації економіки: безпека, інновації, лідерство: матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції, 28 вересня 2023 р. Полтава: ПДАУ, 2023. 450 с. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/2908/zbirnyk2809233001.pdf>
6. Халізів Д. В. Розвиток аграрного сектору економіки в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. Вип. № 79. 2023. С. 286-290. URL: <https://visnyk-jurisuzhnu.com/wp-content/uploads/2023/10/50.pdf>
7. Хмарська І. А., Кучерява К. Я., Клімова І. О. Особливості післявоєнного відновлення економіки України. Економіка та суспільство. Вип. № 42. 2022. с. 8. URL: http://eprints.zu.edu.ua/34619/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%9A%D0%BB%D1%96%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf
8. Погорелова О. В. Оцінка забезпеченості сільського господарства України технікою. Інвестиції: практика та досвід. Економічна наука. 2024. № 3. С. 71–75.
9. Мацибора Т. В. Передумови сталого розвитку сільського господарства України. Економіка сьогодні: проблеми моделювання та управління: матеріали XIII Міжнародної Інтернет-конференції. ПУЕТ, 2023. С. 287–290.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.09.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025
 Дата публікації: 29.10.2025